

Ірина Ковальчук,
канд. філос. н., доцент,
Луцький інститут розвитку людини
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»

БЕЗПЕКА ДІТЕЙ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті розглянута проблема інформаційної безпеки дітей в умовах посилення негативного впливу на них засобів масової інформації та запропоновані шляхи її розв'язання.

Iryna Kovalchuk

CHILD SAFETY IN MODERN INFORMATION SPACE OF UKRAINE: CHALLENGES OF THE 21ST CENTURY

The article features the problem of information safety of children within the increased negative impact of the mass media on them and the ways of its solutions.

Проблема інформаційної безпеки дітей сьогодні, особливо в умовах посилення негативного впливу на них засобів масової інформації (насамперед, Інтернету та телебачення), є надзвичайно актуальною і зумовлює негайне вирішення питань, пов'язаних з упорядкуванням інформаційного простору України. Інформація несе в собі як творчу, так і руйнівну силу, але набагато більшою мірою, ніж це було раніше. На дитину спрямовується могутній потік інформації, що впливає на її свідомість і відчуття. Необхідність поглиблення наукових досліджень щодо протидії шкідливого впливу ЗМІ для неповнолітніх набуває актуальності також у зв'язку з розширенням технічних можливостей інформаційного забезпечення суспільства.

Новітні технології, які виникають в сучасному суспільстві, посилюють небезпеку інформаційного насильства. Його найпоширенішими формами є: фізичне (гучна музика, випромінювання); фізіологічне (негативний вплив від поєднання кольорів, 25-й кадр); психологічне (страх, розлади, негативна інформація) [1, с. 34 – 46]. Дитина ще не володіє повною мірою психічними механізмами і закономірностями самозахисту, не усвідомлює виразно, що саме з нею відбувається в конкретній життєвій ситуації, надзвичайно уразлива для психологічного насильства і психологічної експлуатації. Якщо враховувати рівень незахищеності дітей в українському соціумі від маніпулювання ЗМІ, то стає зрозуміло, що жертвою маніпуляторів може стати практично будь-яка дитина. Цілком очевидно, що вирішення проблеми захисту дітей від шкідливого впливу засобів масової інформації на моральне, психологічне та фізичне здоров'я неповнолітніх можливе за умови якісного державного регулювання в інформаційній сфері та відповідного навчально-виховного процесу.

У ст. 52 Конституції України зазначено, що дитинство охороняється державою. Закон України «Про охорону дитинства» (абз. 4 ст. 20) передбачає заборону пропагування у ЗМІ культу насильства і жорстокості, розповсюдження порнографії та інформації, що зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини [2, с. 605]. Відомо, що естетичні смаки та моральні якості підростаючого покоління на сучасному етапі формуються переважно під впливом стихійних факторів суспільного оточення. Адже інформація, яка містить елементи насильства, жорстокості, агресії, формує відповідні моральні якості, естетичні смаки, що моделюють поведінку дітей. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про захист суспільної моралі», змістом державної політики у сфері захисту суспільної моралі є створення необхідних правових, економічних та організаційних умов, які сприяють реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення [4, с. 65].

У дитячому та підлітковому середовищі у зв'язку з потужними процесами інтернетизації та комп'ютеризації, все більш актуальним стає захист від інформації (а не захист інформації). З появою всесвітньої мережі Інтернет будь-який охочий може заявити про себе на весь світ, причому фактично безкоштовно, на відміну від використання традиційних ЗМІ. Цензура в мережі, як така, практично безглузда, оскільки навіть при закритті сайту завжди залишається можливість викласти цю саму інформацію на будь-якому іншому сервері, причому все це анонімно, або практично анонімно. Інтернет – відкрите поле для інформаційного насильства.

У людини, яка починає сприймати світ через Інтернет, виникає нова картина світу. В цій ситуації змінюється навіть традиційне уявлення про знакові системи. За допомогою медіа формується не тільки світогляд, а й дії індивідів. Акцентування уваги на матеріалі в програмах, в яких висвітлюються новини, наприклад, сприяє тому, що засоби масової комунікації не просто повідомляють нам про те, що відбувається, – вони визначають хід наступних подій. Це ненавмисний вплив: немає підстав стверджувати, що засоби масової інформації намагаються стимулювати насильство, проте їх всемогутність важко переоцінити.

З екранів телевізорів та комп'ютерів щодня здійснюється інформаційна атака. Її основною ознакою постає завдання – вплинути не тільки на свідомість людини, а й на підсвідомість. В результаті інформаційного насильства виникає відчуття внутрішнього дискомфорту. Як наслідок – стреси, психози, неконтрольовані вчинки. Глядача чекає подвійний шок: спочатку від передачі, потім – від реакції на неї. У будь-якому випадку його свідомість дестабілізується, він піддався інформаційному насильству. Події останніх місяців в Україні, особливо 20 лютого в Києві та ситуація в Криму останніх тижнів, які масшабно висвітлюються зі всіх сторін ЗМІ та постійно на устах у людей, безперечно, вплинули та продовжують впливають на неповнолітніх. Зокрема, діти початкових класів почали грати у нові ігри («беркутівці» і «майданівці»); в транспорті можна почути питання дітей до батьків на кшталт «Це тут було багато людей?» (біля приміщення облдержадміністрації, прокуратури тощо). Як відмічає голова Громадського комітету національної безпеки України О.Толкачов, сучасне українське суспільство переживає стан «соціальної шизофренії». Суспільство загалом, в тому числі і підрастаюче покоління, перебуває під впливом всього політичного та військового негативізму, яке нищівним потоком лине із ЗМІ.

Сучасне вітчизняне телебачення, щоб привабити широку публіку й отримати більше прибутків від реклами, схильне транслувати насильницькі чи еротичні сюжети, пробуджуючи тваринні інстинкти людини. Розповсюдження матеріалів, які культивують насильство, ксенофобію, расову і релігійну нетерпимість тощо обумовлюють те, що кожного разу, користуючись послугами Інтернет-ресурсів, телебачення, діти опиняються в неконтрольованому світі з величезною кількістю шкідливої інформації, що, безперечно, негативно впливає на розвиток внутрішнього світу дитини та сприйняття нею навколишнього середовища. Багато мультфільмів сповнені агресивних або аморальних сцен. Зокрема, мультфільми про різних покемонів та кіборгів, які безперервно знищують одне одного; «Том і Джеррі», які в кожній серії проявляють насильство по відношенню один до одного тощо.

Що варто розуміти під інформаційним насильством? Насамперед, це впливи, які здійснюють ЗМІ: маніпулювання особистістю за допомогою інформації про різні сфери соціального життя; масовизація, спрямована на стандартизацію всіх можливих аспектів особистісної життєдіяльності; духовна наркотизація, проведена шляхом тотального введення в комунікативний напрям масової культури; відчуження свідомості особистості й особистостей одна від одної. Ці впливи ЗМІ мають на меті духовно придушити особистість, зруйнувавши, деформувавши або знищивши в зародку сутнісні її складові. У результаті інформаційне насильство призводить до тяжких наслідків у психіці дитини: втрати, деформації, обмеження або неможливості здійснення таких людських якостей, які становлять особистість людини, тобто свідомість і самосвідомість, свободу вибору, індивідуальність, систему цінностей, світогляд, систему потреб, інтересів та установок.

Для розв'язання проблеми інформаційної безпеки дітей в Україні буде корисним досвід країн розвинутої демократії (Німеччини, Великобританії, США, Канади, Японії), в яких існують прийняті норми та заборони щодо поширення інформації, яка може негативно вплинути на процес формування морального розвитку неповнолітніх. Україні також варто орієнтуватися і на міжнародні документи, у тому числі і Європейського Союзу, що зобов'язують дбати про інформаційну безпеку дітей і підлітків.

Варто віддати належне, що Україна в 1992 р. першою серед колишніх республік СРСР прийняла Закон «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», що в ст. 3 забороняє використовувати друковані ЗМІ для «пропаганди війни, насильства та жорстокості, розпалювання расової, релігійної ворожнечі, розповсюдження порнографії, а також з метою вчинення терористичних актів та інших кримінально караних діянь» [3], а також розголошення інформації, що вказує на особу неповнолітнього правопорушника без його згоди, згоди його представника і розцінюється як зловживання свободою діяльності ЗМІ.

Захист дітей від шкідливого контенту та сприяння їх активній участі в інформаційно-комунікаційному середовищі є, насамперед, обов'язком держави. У галузі захисту прав неповнолітніх від шкідливого впливу інформації між учасниками медіа-ринку повинна виробитися комплексна стратегія проти насильства у ЗМІ. Особи, що відповідають за ЗМІ, мають цілком усвідомлювати свою відповідальність за все, що стосується демонстрації насильства та поширення потенційно шкідливого для дітей контенту, виконуючи при цьому свої обов'язки, пов'язані зі здійсненням права на свободу вираження поглядів. Це може втілюватися шляхом усунення чи блокування доступу до шкідливих матеріалів або через розробку автоматизованих систем класифікації контенту, впровадження механізмів контролю та подання скарг щодо якості контенту тощо.

Найбільш відповідальними щодо доступу до ЗМІ та їх використання дітьми вдома та в школі є батьки та вчителі. Вони можуть діяти в різний спосіб, зокрема, шляхом свідомого та вибіркового використання ЗМІ, стимуляції критичного ставлення дітей до ЗМІ, обмеження доступу до контенту, потенційно шкідливого для їхнього фізичного, емоційного чи психічного здоров'я. Повчальним і корисним є досвід Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі (НЕК), яка розробила «Пам'ятку для батьків: «Діти, Інтернет, Мобільний зв'язок» [5]. За даними НЕК, майже 76% батьків не цікавляться тим, які веб-сайти відвідують їхні діти. Хоча, експерти такі цифри пояснюють не байдужістю батьків, а їхньою необізнаністю.

Таким чином, негативним впливом ЗМІ на життя дітей є те, що сьогодні телебачення, радіо, преса формують спосіб життя, в якому палити, пити, здійснювати насильство інколи подається як елемент престижу чи засіб досягнення цілі. Дана проблема є не лише українською, а й набула глобальних масштабів. У різних країнах приймаються різні заходи для того, щоб ЗМІ більшою мірою сприяли формуванню здорового способу життя. Таке завдання набуває особливої ваги і в українському суспільстві, а його розв'язання можливе за умови плідної співпраці всіх учасників медіа-ринку.

Щоб протидіяти негативному впливу на дітей ЗМІ, слід об'єднати зусилля батьків, громадських організацій, відповідних державних структур. Можливо, необхідно створювати певні просвітницькі програми, зокрема навчати дітей аналізувати побачене на екрані, порівнювати його з реальним життям, оцінювати побачене з різних ракурсів, давати кілька прочитань одного кадру. Варто також вивчати й використовувати досвід зарубіжних країн. Зокрема, в США у шкільну програму введено уроки кінокритики. Над їх розробкою працювали педагогічні колективи провідних університетів, представники релігійних організацій та приватних компаній за сприянням ЮНЕСКО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алдер Х. НЛП : современные психотехнологии / Х. Алдер. – СПб. : Питер, 2000. – 160 с.
2. Закон України про охорону дитинства : за станом на 1 груд. 2001 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 30. – С. 604 – 614.
3. Закон України про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : зб. законодавчих і нормативних актів : інформація та реклама в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>.
4. Закон України «Про захист суспільної моралі»: можливості вдосконалення / П. Рабінович, Д. Гудима, С. Добрянський, Г. Перетятко, Т. Полянський, М. Гарнавська. – Львів : Малий видавничий центр юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, 2010. – 124 с.
5. Пам'ятка для батьків «Діти, Інтернет, Мобільний зв'язок» : Як захистити дітей від завантаження контенту з небажаним змістом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article;jsessionid=6F026366959734EE9537BBB27619C57F?art>.

Софія Котова-Олійник,

канд. філос. н., ст. викладач,
Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР – ТЕРИТОРІЯ, БЕЗПЕЧНА ДЛЯ ДИТИНИ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТУ)

У статті розкрито характерні особливості сучасного інформаційного простору та визначено основні його небезпеки. Представлено досвід реалізації проекту з метою підвищення рівня поінформованості батьків та педагогів м. Житомира про небезпеки (насильство, жорстокість, залежності тощо) інформаційного простору для неповнолітніх.

Sofia Kotova-Oliynyk

INFORMATION SPACE – SAFE AREA FOR CHILDREN (BASED ON PROJECT RESULTS)

The article describes the particularities of modern information space and its main threats. The experience of the project aimed at raising awareness of parents and teachers of c. Zhytomyr about the threats of information space for children and teenagers (violence, cruelty, addiction, etc.) is presented.

Розвиток сучасного соціуму позначений значним впливом інформаційної продукції, яка в зарубіжних та вітчизняних дослідників викликає все більше занепокоєння своєю кількістю та якістю, особливо щодо її впливу на розвиток особистості дітей та підлітків. Так, за даними Центру соціології освіти Російської Федерації, на 1 годину трансляції припадає 4,2 сцени насильства або еротики, тобто кожні 15 хвилин російське телебачення транслювало акт агресії, насильства або еротичну сцену. У середньому, тривалість щоденних телепереглядів у школярів складає 2–3 години, тобто щодня дитина може бачити до 10 сцен насильства на екрані.

Висновки Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі свідчать про ознаки порушення Закону України «Про захист суспільної моралі», що спостерігаються в усіх видах інформаційної продукції [3]. Значна кількість телепродукції містить елементи еротики, жорстокості, насильства та іншу інформацію, що може негативно впливати на дітей. Зміст багатьох комедійних шоу нерідко принижує або ображає особистість за національною та статевою ознакою. Кількість телепередач, призначених для дитячої аудиторії, є недостатньою, а їхня якість нерідко бажає бути кращою. Для радіопродукції характерне використання брутальних слів, висловів; рекламування алкогольних напоїв та анонсування програм і телепередач, які можуть зашкодити фізичному, інтелектуальному і духовному